

1. Pentateuhul lui Moise

a. Numele Pentateuhului

Prima carte a Vechiului Testament, Pentateuhul, cuprinde cele cinci cărți ale lui Moise, de unde și numirea de *7isvxs* (cinci) și *xr/oicog* (volum) = cinci volume. Cele cinci cărți ale lui Moise au fost numite de iudei, cu privire la cuprins, VTWV, (Tom): Lege, cu privire la autorul omenesc HID 1112711 (TomMoșe): Legea lui Moise, cu privire la autorul principal ÎTCfir 1 ITolTI (Tom Iahve): Legea Domnului, în limba targumelor se numesc nrHliiX (Omită): învățătură. Grecește se numesc *vöjioc* sau *7ts\'xc(X8ijypc (BIß/.oc)*: Pentateuh, sau cinci volume. Cărțile înseși sunt numite de iudei, după obiceiul lor, prin cuvintele începătoare: cartea I TIDXO (Bereșif): „La început”; cartea a II-a ITOI 7i" ?XŞ (Vaiele Semoi): „Și acestea sunt numele”; cartea a III-a ElpA® (Vaicra): „Și a chemat”; cartea a IV-a "227/22 (Bamidbar): „înpustiu”; a V-a Efülîi (Hadebarim): „Și acestea sunt cuvintele”. Autorii greci și latini le numesc după cuprins: Geneza sau Facerea, Exodul sau Ieșirea, Leviticul, Numerele și Deuteronomul sau A doua Lege. Împărțirea întregii lucrări în cinci cărți s'a făcut mai întâi de către traducătorii alexandrini.

h. importanța Pentateuhului

Importanța Pentateuhului este covârșitoare. El este temelul istoric al întregii religii revelate. Fără Pentateuh întreaga ordine dogmatică și morală, atât a Vechiului, cât și a Noului Testament, este istoricește inexplicabilă și nejustificată. Întreg

Vechiul Testament și, la rândul său, întreg Noul Testament este urmarea firească a celor cuprinse în Pentateuh. Creștinismul întemeiat de Mântuitorul Hristos, istoricește stă sau cade cu Pentateuhul. Pe Pentateuh se reazemă frățietatea popoarelor, născute din același strămoș: Adam. Pe el se reazemă noțiunea și ideea răscumpărării și a Răscumpărătorului. Fără căderea în păcatul strămoșesc nu are rost răscumpărarea și, dacă nu ne tragem din același strămoș, răscumpărarea prin Mesia nu e universală, deci nici creștinismul nu este o lege divină pentru toate neamurile. Astfel, înseși temelile creștinismului sunt compromise, dacă Pentateuhul nu e carte autentică, sfântă, inspirată, cu deplină autoritate divină și umană. Critica Pentateuhului deci e critica credinței creștine înseși. De aceea i se dă Pentateuhului cea mai mare importanță, atât din partea credincioșilor, cât și din partea necredincioșilor. E terenul pe care se dă lupta între cele două concepții.

c, Caracterul-general al Pentateuhului

Pentateuhul nu este o carte istorică în sens propriu și obișnuit. Autorul lui nu scrie istoria universală a omenirii sau a poporului biblic. Pentateuhul nu face nici cosmogonie, nici geogonie. Acestea sunt numai chestiuni atinse pentru justificarea fondului însuși. Pentateuhul, în realitate, este istoria întemeierii neamului omenesc. Cuprinsul lui principal este „Legea dată de Dumnezeu”, sub acest raport. Această Lege nu se expune sistematic, nu este așezată în paragrafe, ca într'un cod de legi, ci este expusă istoric, în ordinea promulgării ei. Facerea este prologul istoric, care istorisește întâmplările premergătoare Legii. Cele trei cărți următoare: Ieșirea, Leviticul și Numerele expun însăși legislația și unele evenimente în legătură cu promulgarea legilor, iar cartea ultimă, Deuteronomul, este epilogul care recapitulează și confirmă constituirea Legii. Centrul și fondul lucrării este, prin urmare, Legea. Pe Muntele Sinai se face

un legământ între Dumnezeu și poporul lui Israel, care a fost prevestit în făgăduința făcută lui Avraam: „Legământul Meu îl voi pune între Mine și tine și urmașii tăi de după tine 'ntru tot neamul lor, legământ veșnic pentru ca Eu să fiu Dumnezeul tău și al urmașilor tăi de după tine" (Fc 17, 7, comp. și 9, 9). Acest legământ avea să se desăvârșească în legământul grației, instituit de Mântuitorul Hristos. De aceea autorul suprimă anumite intervale de timp care n'au nici o importanță pentru ordinea supranaturală, ca de exemplu: istoria patriarhilor (expusă numai foarte sumar), istoria de după Noe până la risipirea neamurilor, petrecerea în Egipt, petrecerea celor 40 de ani în pustiu etc.

Întâmplările din iconomia mântuirii sunt redată amănunțit: căderea în păcat, potopul, risipirea neamurilor, ieșirea din Egipt, și mai ales legislația sinaitică.

d unitatea Pentateuhului

Unitatea lucrării, care presupune și unitatea autorului, se vedește din următoarele:

a) Întreg materialul este grupat în jurul a trei idei principale: ideea mesianică, separarea poporului biblic de alte neamuri și dreptul divin și istoric al lui Israel asupra Canaanului. Prima idee mesianică anunțată în Facere 3,15, îndată după căderea în păcat, se precizează în măsura cerută și îngăduită de împrejurări. Izbăvitorul va veni (Fc 3, 15), El Se va naște din neamul lui Sem (Fc 9, 25-26), din descendentul acestuia, din Avraam (Fc 12, 3), din Iacob, nepotul lui Avraam (Nm 24,17), și din Iuda, fiul lui Iacob (Fc 49, 10). El va fi marele legislator ca și Moise (Dt 18,15). Cadrul istoric nu îngăduie o precizare ulterioară, rămânând să se facă aceasta în următoarele cărți ale Vechiului Testament. Pentru păstrarea a trează a ideii mesianice și pentru ferirea poporului ales și a monoteismului, a fost necesară separarea poporului de orice influență străină, păgână și distructivă. Separarea aceasta se asigură prin legi severe și speciale, date poporului, legi care, până la hrana trupească, îi fac pe evrei să-și aducă aminte de Dumnezeu și de dispozițiile Lui. Această separare se poate face numai prin așezarea poporului într-o țară îmbelșugată unde singur e stăpân, unde e ferit de contactul cu lumea păgână și unde este a pârât și de elementele naturale. Această țară este Canaanul, la a cărei stăpânire poporul are și drept natural, și drept divin, căci a fost promisă de Dumnezeu lui Avraam și urmașilor lui, are drept natural și istoric, pentru că acolo s'au zămislit strămoșii poporului, părinții celor 12 seminții.

b) Unitatea lucrării se vede și din felul de istorisire al autorului. Deși unele evenimente sunt tratate mai pe larg, iar altele mai sumar, firul istorisirii se păstrează. Se insistă mereu asupra Legii. Expunerea e genetică, autorul nu omite nimic din ceea ce e necesar pentru cunoașterea legislației, dar nici nu face digresiuni inutile.

c) Caracterul lingvistic, de asemenea, presupune unitatea lucrării și unitatea autorului. În Pentateuh se întâlnesc particularități și arhaisme în forme gramaticale și în însemnarea cuvintelor, care nu pot fi explicabile dacă se admit mai mulți autori. De exemplu, în loc de forma feminină N7I (hi), în Facere se pune de 195 ori forma masculină Nuli (hu), iar în Deuteronom de 26 ori. Cuvântul "cp (naar), copil, încă n'are formă feminină ITY]] (naord). Dacă totuși stilul în Deuteronom diferă puțin de cel din cărțile anterioare, aceasta se poate explica prin faptul că Moise tratează aici alte probleme decât cele din cărțile de dinainte, sau prin vârsta mai înaintată pe care a avut-o când scria Deuteronomul: două motive suficiente pentru a justifica deosebirea de vorbire.

e. Cuprinsul Pentateuhului

Pentateuhul cuprinde următoarele cărți: 1. Facerea, 2. Ieșirea, 3. Leviticul, 4.

Numerele, 5. Deuteronomul.

1) Facerea, prima carte a Pentateuhului, se împarte în două:

Prima parte (capitolele 1-11) arată cum a pregătit Dumnezeu omenirea întreagă pentru mântuire, iar partea a doua (capitolele 12-50) istorisește cum Dumnezeu, în opera de mântuire, trece de la calea universală la calea particulară, alegând în scopul acesta o familie, pe care o face popor. Cartea, după Synopsa pseudo- atanasiană, se numește Facerea pentru că arată „originea tuturor, a cerului și a pământului, a oamenilor și a tuturor lucrurilor”. Firește, indirect, arată și începutul iconomiei mântuirii supranaturale. Iată, schematic, cuprinsul Facerii:

Introducerea (1, 1 - 2, 3) arată dependența creaturilor față de Dumnezeu, care aduce totul din neființă la ființă. În capitolul 1, versetul 1 se cuprinde cosmogonia mozaică, iar de la 1,2 la 2, 3 se află geogonia sau descrierea celor șase faze principale de evoluție a Pământului, cele șase zile ale întocmirii Pământului sau hexameronul.

Prima parte (2, 4 - 11, 26) arată începutul neamului omenesc și dezvoltarea familiei lui Adam și a Evei în popor. Etapele principale ale istoriei cuprinse în partea I sunt: istoria petrecerii în paradis, căderea în păcat, familia lui Adam, fratricidul lui Cain, urmașii lui Cain, ai lui Set, înrăutățirea oamenilor, ștergerea păcatului prin potop, alegerea lui Noe, a fiului său, Sem, și a familiei lui Terah.

Partea a doua (capitolele 11, 27-50, 26) arată cum Providența divină alege familia lui Avraam în scopul mântuirii neamului omenesc, pe care - ca și pe descendenții lui, Isaac și Iacob - îi educă în mod special. Ca să nu se creadă cumva că singură descendența de sânge de la Avraam e suficientă pentru mântuire, îi arată și pe descendenții lui Avraam eliminați de la binefacerile cuvântărilor mesianice, pe Ismail și Esau și pe descendenții acestora. Se descrie în această parte, pe larg, istoria lui Terah, a lui Avraam, a lui Isaac și Iacob, patriarhii poporului biblic, și felul cum s'a purtat cu ei Dumnezeu (asemenea unui părinte cu familia sa). Așa se explică dese teofanii și minuni care se află în această parte a Facerii.

2) Exodul sau Ieșirea, cartea a doua a Pentateuhului, își are numirea de la evenimentul istoric cu care începe: Ieșirea poporului din Egipt. Cartea se împarte în patru părți:

Introducerea (1, 1-7) arată pe scurt că urmașii lui Iacob în Egipt s'au înmulțit și au devenit popor.

Partea întâi (1,8- 13, 16) cuprinde istoria ieșirii poporului din Egipt. Iudeii sunt asupriți de Faraon. Dumnezeu le dă un eliberator în persoana lui Moise, căruia i se arată în rugul arzător și îi încredințează misiunea ce avea să o îplinească. Dumnezeu i-1 dă colaborator pe fratele lui, Aaron. Moise și Aaron îi cer lui Faraon eliberarea poporului iudeu. Faraon se împotrivește. Urmează cele 10 plăgi. În amintirea ultimei plăgi, poporului i se poruncește sărbătoarea anuală: Pasca.

Partea a doua (13,17-18, 27) cuprinde călătoria evreilor spre muntele Sinai și pregătirea lor pentru promulgarea și primirea Legii. Evreii, conduși ziua de un

nor luminos, iar noaptea de un stâlp de foc, iau drumul spre Marea Roșie peste care trec în mod miraculos. Egiptenii, care voiau să-i readucă, sunt pierduți în valurile mării. Pentru a putea învinge greutatea călătoriei în deșert, se petrec minuni: apele amare devin ape potabile, se găsește hrană mană din cer, izvorăște apă răcoritoare din stâncă, amaleciții potrivnici sunt biruiți cu puterea rugăciunii. Moise este ajutat la conducerea treburilor publice de colegiul bătrânilor.

Partea a treia (capitolele 1-10). În partea aceasta se istorisește promulgarea Legii pe Muntele Sinai. Promulgarea este însoțită de fenomene miraculoase: tunete, fulgere, învăluirea muntelui în foc și fum. O face însuși Dumnezeu. Moise, ca reprezentant al poporului, e nevoit să intervină pentru a încuraja și a calma poporul. După promulgarea Decalogului de către Dumnezeu, se face și promulgarea altor legi, după care se ratifică legământul încheiat între Dumnezeu și popor, prin jertfe și stropirea poporului cu sânge. Moise, în singurătate, meditație și convorbire față de Dumnezeu, timp de 40 zile pe Muntele Sinai, primește noi descoperiri și instrucțiuni, între altele și cele privitoare la construirea cortului sfânt și la obiectele de cult. Între timp poporul îi cere lui Aaron să-i facă vițel de aur, ca obiect de cult. Moise, supărat pentru fărădelegea poporului, izbește cu tablele Legii în vițelul de aur, care se sfărâmă. Ordonă să fie uciși cei fără de lege, iar pentru cei rămași în viață capătă iertare de la Dumnezeu. Reînnoiește legământul și primește noi table ale Legii. Se construiește cortul sfânt.

3) Leviticul, cartea a treia a Pentateuhului, numită de evrei *Sefer HaCohanim* („Legea preoților”, sau *Sefer HaCohanim*) (Torat Ha-Corbanot), „Legea jertfelor”, cuprinde dispoziții referitoare la cultul sacru. Se împarte în două:

Partea întâi (capitolele 1-10) vorbește despre felurile jertfelor și despre preoțime, corporația chemată să mijlocească între Dumnezeu și popor și să facă cele cerute pentru sfințirea lui, ca acesta să fie vrednic de prezența lui Dumnezeu, Care petrece în mijlocul lui. Se arată îndatoririle și drepturile preoților și se istorisește consacrarea lor solemnă.

Partea a doua (capitolele 11-27) cuprinde dispoziții referitoare la curățirea levitică. Poporul trebuie curățit prin curățire externă legală, care se cere alături de cea internă. Preoții, de la care se așteaptă și se cere curățenie mai mare, au norme speciale de curățire. Observarea sau călcarea Legii cauzează stări speciale, pentru care, de asemenea, sunt dispoziții aparte, atât pentru preoțime, cât și pentru popor.

4) Numerele, cartea a patra a Pentateuhului Această carte se numește

așa „pentru că în ea se cuprinde recensământul poporului întreg” (Synopsis Pseudo-Atanasiană). Această numire i s'a dat și de autorii greci (*apud*), și de cei latini (Numere). Mai corect o numesc însă, după cuprins, evreii,

(Bamidbar), „în pustiu”, deoarece cuprinde istoria peregrinării poporului în deșertul Arabiei. Generația rebelă este respinsă ca una care, deși martora atâtor semne și dovezi ale Providenței divine, totuși e în continuare nemulțumire. Cartea se împarte în trei părți:

Partea întâi (capitolele 1-14). După numărătoarea poporului se istorisește răzvrătirea ivită în urma informațiilor mincinoase ale iscoadelor trimise în Canaan și din cauza ostenelilor călătoriei și a lipsei de carne. însuși Aaron și Mariam sunt între răzvrățiți. Dumnezeu respinge generația răzvrătită și hotărăște putrezirea osemintelor lor în pustiu.

Partea a doua (capitolele 15-19) expune unele întâmplări din cursul celor 40 ani de călătorie în pustiu. Se promulgă legi referitoare la pârgă, se completează dispozițiile referitoare la drepturile și datoriile preoțimii. Core, Datan și Abiron sunt nimiciți din cauza împotrivirii lor dispozițiilor divine.

Partea a treia (capitolele 20-36). Mâriam moare, Moise scoate apă din stâncă. Se istorisește moartea lui Aaron și înlocuirea lui cu fiul său, Eleazar. Pentru o nouă nesupunere, poporul este pedepsit cu șerpi veninoși. Șarpele de aramă. Se ocupă țara Amoniților. Moabiții încearcă să se împotrivescă. Balaam. Madianiții sunt înfrânți. Ținutul de dincolo de Iordan e ocupat și este dat în stăpânirea triburilor Ruben, Gad și jumătatea tribului Mânase. Se ordonă stârpirea canaaniților.

5) Deuteronomul, cartea ultimă a Pentateuhului. Autorii greci și latini o numesc Deuteronomul, iar în literatura rabinică se numește 11444 li III 3.0 (Mișne hatord), „repetarea Legii”. Cartea cuprinde trei cuvântări ale lui Moise, în care sunt reamintite binefacerile, în parte primite, în parte încă numai promise de Dumnezeu, pentru împlinirea Legii. Se repetă sumar Legea însăși.

în cuvântarea întâi (capitolele 1-4), Moise, după ce arată bunătatea și fidelitatea divină, prin evenimentele principale ale migrăm prin deșert, îndeamnă poporul la observarea Legii.

în cuvântarea a doua (capitolele 5-11) se repetă Decalogul și se insistă asupra izolării poporului de alte neamuri. Moise împrăștează în memorie unele evenimente ca dovezi ale dreptății lui Dumnezeu, Care răsplătește binele și pedepsește răul. Se arată apoi mai detaliat legile care trebuie observate cu strictețe: Legile referitoare la cultul divin, la deosebirea între mâncări, referitoare la sărbători, la conducători, la preoți, la profeți, la viața și bunul aproapei, la relațiile dintre bărbat și femeie.

în cuvântarea a treia (capitolele 27-30), Moise îndeamnă din nou poporul la observarea Legii, de data aceasta amintindu-i răsplata sau pedeapsa care urmează din observarea sau neobservarea ei. Bunătatea lui Dumnezeu îi îndeamnă pe toți la împlinirea poruncilor.

Adaosul istoric (capitolele 31-34) cuprinde istorisirea alegerii lui Iosua, ultima cântare a lui Moise, moartea și jelierea lui de către popor în câmpurile Moabului.

/ Originea mozaică, a Pentateuhului

Pentru adevărul și autoritatea celor cuprinse în Pentateuh, problema autenticității lui e de importanță hotărâtoare. A fost sau n'a fost scris Pentateuhul de Moise? Biserica a ținut constant la autenticitatea mozaică a Pentateuhului. Această poziție a Bisericii se bazează pe temeuri atât de solide, încât contrariul, precum se va vedea, e pură teorie, justificată numai de tendința de a lipsi credința rehgioasă de temeii real și istoric. Căci, în general, se dă crezare numai adevărurilor raționale, certe, sau adevărurilor istoricește solid întemeiate.

Ca să se facă o cât mai mare lumină în problema autenticității Pentateuhului, critica Pentateuhului, de regulă, se împarte în două părți: critica pozitivă și critica negativă. În critica pozitivă se arată pozitiv, cu argumente istorice (argumente directe) și cu dovezi interne (argumente indirecte), că Pentateuhul este open lui Moise. Iar în critica negativă se combat teoriile adverse autenticității.

E bine să se precizeze de la început că, apărând originea mozaică a Pentateuhului, nu se susține că textul lui de azi e perfect identic cu cel din autograful 1 lui Moise. Așa precum s'a arătat în alt loc, Biserica susține păstrarea neschimbată a cuprinsului dogmatic al textului sfânt în general, deci și al textului Pentateuhului. Se poate admite deci că în textul sfânt s'au făcut, în cursul veacurilor, unele schimbări, fie prin omiterea unor părți, fie prin introduceri ulterioare. Chiar ordinea părților unor cărți poate să nu fie identică cu ordinea din autograf. Aceasta însă nu prejudiciază nici integritatea dogmatică a textului, nici autenticitatea, nici autoritatea lui.

Chestiunea autenticității Pentateuhului, ca orice chestiune de autenticitate, în general, e problemă istorică, fiindcă autenticitatea afirmă un fapt istoric petrecut. Orice problemă istorică se dovedește cu argumente externe istorice, care în asemenea materie sunt singure decisive. Argumentele interne dau numai probabilitate. Ele confirmă numai o poziție întemeiată pe dovezi externe, nu o decid însă când argumentele externe nu există sau nu pot exista. Ținând seamă de această constatare, autenticitatea Pentateuhului nu se poate dovedi decât pe bază de argumente externe. Dovezile interne, la rândul lor, pot să confirme, precum de fapt și confirmă, rezultatul la care s'a ajuns pe calea argumentării externe.

Iată dovezile pe care se întemeiază autenticitatea Pentateuhului:

1) Argumente externe (directe) pentru autenticitatea mozaică a Pentateuhului.

Iosua, unul dintre cei care au trecut Iordanul cu ocazia ocupării Canaanului, cunoaște volumul legilor lui Moise. Iată cum grăiește Domnul către Iosua: „întărește-te dar și îmbărbătează-te, ca să păzești și să faci așa cum ți-aporuncit Moise, sluga Mea, și de h ele să nu te abați nici la dreapta, nici la stânga, pentru ca să fii t'i înțelept în tot ceea ce vei face. Iar cartea acestei legi să nu lipsească,

ci întru ea să cugeti ziua și noaptea, pentru ca tu să înțelegi cum anume să faci toate lucrurile care sunt scrise [în ea]; atunci vei păși drept și-ți vei face căile ușoare și atunci vei fi înțelept" (Ios 1, 7-8). Iosua execută dispoziția Legii lui Moise: „Atunci Iosua l-a zidit Domnului, Dumnezeului lui Israel, un jertfelnic în muntele Ebal, așa cum Moise, sluga Domnului, le poruncise fiilor lui Israel și cum este scris în legea lui Moise: jertfelnic de pietre întregi, peste care t'ă fost pus nimic de fier; și acolo i-a adus Domnului ardere-de-tot și jertfa de mântuire" (Ios 8, 30-31). Regele David, în povețele date fiului său Solomon, se referă la poruncile scrise în legea lui Moise: „și păzește rânduielile Domnului, Dumnezeului tău, pentru ca, mergând în căile Lui, să păzești poruncile și dreptarele și judecățile care sunt scrise în cartea lui Moise, în așa fel încât tu să poți înțelege cele ce vei face în toate lucrurile pe care eu ți le poruncesc" (3 Rg 2, 3). Regele Amasia nu-i ucide pe ucigașii tatălui său, căci așa ceva oprește legea lui Moise: „Darpe fiii ucigașilor nu i-a ucis, potrivit cu ceea ce e scris în cartea legii lui Moise: -Părinții să nu fie dați morții pentru vina copiilor, nici copiii să nu fie dați morții pentru vina părinților: fiecare să moară pentru păcatul său" [A Rg 14, 6; Dt 24,16]. În timpul robiei babilonice, Profetul Daniel pomenește de Legea lui Moise:

„Mai mult, întregul Israel a călcat legea Ta și s'a abătut de la a-Ți auzi glasul; așa a venit blestemul peste noi, și jurământul cel scris în legea lui Moise, robul lui Dumnezeu, căci noi am păcătuit față de El" (Dn 9, 11). Dovezile care arată că Pentateuhul lui Moise era în uz general sunt foarte multe, mai ales în timpul postexilic: „Iar preotul Iehoiada a așezat rânduielele templului Domnului în mâna preoților și leviților, așa cum le hotărâse David în casa Domnului; și l-a adus Domnului arderi-de-tot- așa cum este scris în legea lui Moise-, cu veselie și cântări- așa cum rânduise David" (2 Par 23,18). „Și s'a ridicat Iosua, fiul lui Ioțadac, și frații lui preoții și Zorobabel, fiul lui Salatiel, și frații lui, și au zidit altarul Dumnezeului lui Israel, ca să aducă pe el arderi-de-tot, potrivit cu ceea ce era scris în legea lui Moise, omul lui Dumnezeu" (Ezdra 3, 2).

Legea lui Moise este amintită în Noul Testament ca lucru îndeobște cunoscut: „li au pe Moise și pe prooroci...", spune Avraam bogatului care se chinuia în văpaia iadului (Le 16, 29). Apostolul Pavel îi convinge pe iudei, din „Legea lui Moise și din prooroci" (FA 28, 23). Sfântul Iacob spune că legea lui Moise se citește în adunări, în fiecare sâmbătă (FA 15, 21). Iudeii, în fața Mântuitorului, se apără cu Moise. „Ei l-au zis: Atunci, de ce Moise a rânduit să-i dea carte de despărțire și s'o lase?" (Mi 19, 7). Mântuitorul îi atribuie locul 3, 6 din Ieșire lui Dumnezeu prin Moise (Le 20, 37). Iar când iudeii caută să-Lucidă pe Mântuitorul, El le zice. - „Să nu socotiți că Eu vă voi învinui la Tatăl. Este cine să vă învinuiască: Moise, în care voi ați nădăjduit. Că dacă l-ați crede pe Moise, Mați crede și pe Mine, fiindcă el despre Mine a scris. Iar dacă celor scrise de el nu le dați crezare, cum veți crede în cuvintele Mele?" (In 5,45-47).

Altă dovadă pentru originea mozaică a Pentateuhului se scoate din tradiția iudaică.

Atât Pentateuhul samarinean, cât și traducerea Septuaginta arată că, chiar cu secole înainte de Hristos, Pentateuhul era socotit drept carte scrisă de Moise și drept carte sfântă. Pentateuhul samarinean și traducerea Septuaginta mai arată că Pentateuhul lui Moise era în uz general și că textul este același cu Pentateuhul pe care-l avem noi azi. Documente foarte prețioase în problema autenticității Pentateuhului ne oferă Iosif Flaviu când vorbește despre „Cele ce Moise ne-a lăsat scris din învățătura și descoperirea dumnezeiască" (At 27, 6), precum și Filon, care susține că Moise a scris din revelația divină, chiar și partea referitoare la moartea lui (De vita Moisis 2, 8).

Și autorii străini știu despre activitatea literară a lui Moise. Hecatenus, prietenul lui Alexandru cel Mare, și Alexandru Polihistor (secolul I î. H.) mărturisesc despre convingerea iudeilor din timpul lor, referitoare la originea mozaică a Pentateuhului. Maneto din secolul III î. H. - după Iosif Flaviu (C. Ap.) - spune: „Lor (iudeilor) le compuse legi un preot cu numele de Moise", Diodorus Siculus (secolul II) spune: „La evrei a fost un anumit Moise, care le-a scris legi, pe care zicea că l ? are de lu lahve

Despre originea mozaică a Pentateuhului au fost convinse toate partidele religioase ale iudeilor: saducheeii, fariseii, eseii, terapeuții, iudeii, palestinienii și eleniștii. Iudeii împrăștiați din secolul VIII î. H. în diferite țări aveau convingerea comună că Pentateuhul e cartea lui Moise, ceea ce nu puteau avea decât pe temeiuri solide istorice, căci această lege le impunea un jug greu de suportat.

Ne putem dispensa de a reproduce argumente din tradiția creștină, deoarece Biserica ținut totdeauna la autenticitatea Pentateuhului, ca la o credință moștenită de la Mântuitorul Hristos.

Ca o concluzie generală la cele spuse până aici putem afirma următoarele:

Atât cărțile Vechiului Testament, cât și cele ale Noului Testament, Mântuitorul Hristos, 8 fiii Apostoli, tradiția iudaică și cea creștină, și autori străini de neamul iudaic mărturisesc în unanimitate că Moise este autorul Pentateuhului. Nici tradiția și nici documentele citate nu cunosc o altă operă a lui Moise decât Pentateuhul nostru de azi, a cărui identitate cu cel autentic o arată Pentateuhul samarinean și traducerea Septuaginta, precum și citatele biblice atât din Noul, cât și din Vechiul Testament.

2) Argumente interne. Același lucru reiese și din examinarea cuprinsului Pentateuhului, adică din dovezile sau argumentele interne (indirecte).

Din cuprinsul Pentateuhului se vede că a fost scris după ieșirea poporului evreu din Egipt, și înainte de intrarea lui în Canaan. Aceasta o arată:

a) Considerații de ordin geografic. Autorului și cititorilor le e perfect de bine cunoscut Egiptul și localitățile din Egipt ca: Goșen, On, Pithon, Ramses, Succot, Etham, Pihahirod etc, deoarece aceste localități și ținuturi se amintesc fără nici o observare explicativă, cum se face în cazul când se amintesc localități din Canaan, ca de exemplu Hebronul, despre care

autorul spune că e „în țara Canaanului” (Fc 23, 2), sau Sihem, orașul sihemiților, care este „în țara Canaanului” (Fc 33, 18), semn că cele dintâi sunt cunoscute, iar cele din urmă fiind necunoscute, trebuie să li se dea precizări geografice. Din Egipt se iau și termeni de comparație cum sunt: Valea Iordanului „e ca pământul Egiptului” (Fc, 13, 10), Elebronul a fost zidit cu șapte ani înainte de cetatea Soam (13, 23). La o mulțime de localități din Canaan li se amintește legătura cu istoria antică a patriarhilor (Betel, Moria, Macpela, Florma), pentru a trezi interesul și însuflețirea cititorilor.

b) Autorul nu înșiră legile în ordine sistematică, ci în legătură cu evenimentele în care au fost promulgate. Un autor de mai târziu, de bună seamă, le-ar fi scris în legătură logică, în ordine sistematică. Aceasta dovedește că s'au scris în ordinea promulgării, adică în timpul peregrinării prin deșert.

c) În timp ce în Facere se relatează numai evenimente importante, în celelalte cărți se dau amănunte atât de detaliate, încât se presupune experiența oculară imediată. Astfel sunt unele determinări de timp, de ex.: „Moise i-a ridicat apoi pe fiii lui Israel de la Marea Roșie și i-a dus în pustia Sur. Trei zile-au mers ei prin pustie fără să dea de apă” (Iș 15, 22), se arată numărul palmierilor și izvoarelor în Elim (Iș 15, 27), se spune numele celor ce au scos din sanctuar cadavrele lui Nadab și Abiud (Lv 10,4), se arată lista darurilor (Iș 28,24 ș. u). Amănunte care nu se pot păstra prin tradiție ca să se scrie ulterior, ci au fost consemnate o dată cu petrecerea lor.

d) Multe dispoziții presupun petrecerea poporului în corturi, căci se ordonă să se facă ceva înăuntru sau în afara corturilor {„întregul vițel îl va scoate afară din tabără, fa loc curat, unde se aruncă cenușa, și-l va arde pe foc de lemne; unde se aruncă cenușa, acolo să-l ardă” - Lv 4, 12). Aceasta însă nu s'a putut executa decât atunci când poporul petrece în corturi, ceea ce s'a întâmplat în timpul petrecerii în deșert.

e) în timpul scrierii Pentateuhului, evreii încă nu sunt așezați în Canaan, ci sunt în drum spre Canaan. „Iată poruncile, hotărârile și rânduielile pe care Domnul, Dumnezeul vostru, mi-a poruncit să vă învăț, pentru ca voi așa să faceți în țara spre care mergeți și o moșteniți” - Dt 6, 1. „Când Domnul, Dumnezeul tău, te va face să intri în țara care vei intra și o moștenești și va șterge de dinaintea feței tale neamuri mari și numeroase...”

- Dt 7, 1; 8, 8-13.)

Peste tot, din cele mai vechi timpuri, evreii cunosc Legea și o aplică, ceea ce nu s'a putut face decât fiind lege scrisă, căci dispoziții legale nu se pot păstra prin tradiție, cum se poate întâmpla cu evenimentele istorice. Constatările de mai sus, făcute din însuși textul Pentateuhului, confirmă ceea ce arată dovezile externe istorice. Se vede că Pentateuhul s'a scris în timpul dintre ieșirea poporului evreu din Egipt și intrarea lui în Canaan. În

această epocă istorică nu se cunoaște însă alt bărbat, care să fi putut compune o lucrare ca Pentateuhul, decât acela pe care îl arată istoria și tradiția: Moise. Nu se poate obiecta că se vorbește la persoana a III-a decât Moise în Pentateuh, deci Pentateuhul poate fi socotit mai degrabă o carte scrisă despre Moise și nu de însuși Moise, căci așa obișnuiesc să vorbească și alți autori antici, cum e cazul cu istoricii greci sau latini.

O astfel, când Biserica susține autenticitatea mozaică a Pentateuhului, are o bază solidă, căci atât argumentele externe istorice, cât și analiza cuprinsului Pentateuhului arată că autorul nu poate fi decât Moise. La același rezultat ajungem și pe calea criticii negative, precum se va vedea în cele ce vor urma.

În conformitate cu cele ce s'au spus despre natura inspirației, se poate admite că Moise, la scrierea Pentateuhului, s'a folosit de izvoare orale sau scrise, anterioare sau contemporane, ca de exemplu la scrierea Hexamerului, la istoria potopului, la lista genealogiilor patriarhale, la textul anumitor cântări etc. În Numere 21, 14, Moise amintește chiar un izvor utilizat: „De aceea se și zice în carte: „Războiul Domnului a învățat Zoobul și curgerile Amonului...””. Arta scrierii a fost cunoscută înainte de Moise. Sunt texte babilonice și egiptene, scrise cu cel puțin 1000 de ani înainte de Moise. Moise însuși, ca fiu adoptiv al fiicei Faraonului, a fost educat în toată cultura timpului (FA 7, 22), cum se cuvenea să fie educat un prinț adoptiv. Pe această cale s'a îngrijit Dumnezeu ca acel bărbat care era destinat să compună o lucrare de proporții și de natura Pentateuhului să aibă condițiile și cerințele necesare unei astfel de lucrări, căci Pentateuhul și ca extensiune e fără seamăn în literatura timpului de atunci, chiar și la popoarele cu o cultură și o civilizație mult superioare poporului evreu, care abia se formase ca popor.

Ca încheiere repetăm ce s'a spus mai sus. Nu susținem identitatea perfectă a Pentateuhului de azi cu cel din autograful autorului. Fără schimbarea lui substanțială, s'au putut schimba unele texte sau unele cuvinte, fie din neglijența copștilor, fie cu anumite intenții, înlocuindu-se cuvinte învechite cu altele mai sau adăugându-se pe alocuri unele note explicative. E cert, de exemplu, că ceea ce se spune despre moartea lui Moise și jelierea lui de 30 zile pe câmpiile Moubului (Dt 34, 5-12) n'au fost scrise de Moise, ci de altă persoană. Studiul critic este chemat, de altfel, să precizeze care sunt adaosurile la textul original și, dintre variantele numeroase de text, să arate care sunt cele probabil autentice. Edițiile critice ale textului arată însă că diferite variante nu ating substanța însăși a cuprinsului. Deci, chiar dacă s'au

introdus în textul Pentateuhului unele adaosuri, ori s'au făcut unele omiteri, integritatea lui dogmatică s'a păstrat, iar o dată cu integritatea, și autoritatea lui.

g, Critica biblică și originea mozaică a Pentateuhului

1) Istoric. În vechime, originea mozaică a Pentateuhului n'a fost contestată de nimeni. E drept că gnosticii Ptolomeu și Celsus, din motive dogmatice, iar Iulian Apostatul, din motive raționaliste, s'au îndoit de autenticitatea și autoritatea lui. Părerea lor însă a rămas izolată, fără să prindă rădăcini. Tot așa și părerea contrară tradiției neamului său, a iudeului Isac ben Iason (t 1057). Dintre creștini, mai întâi s'a îndoit de autenticitatea Pentateuhului Andrei Bodenstern (Carlostadius) din secolul XVI, apoi Richard Simon (f 1685). Critica modernă care, în cele din urmă, a ajuns la negarea totală și categorică a autenticității, a fost începută cu cercetări asupra izvoarelor Facerii.

Primul care face cercetări în această chestiune este medicul francez Jean Astruc, care într-o lucrare a sa: *Conjectures sur les memoires originaux dont ii parait que Moïse s'est servi pour composer Le livre de la Genese*, apărută la Bruxelles în 1753, susținând originea mozaică a Pentateuhului, crede că Moise compune Facerea din două documente: unul care îl numește pe Dumnezeu Iahve, iar altul care îl numește Elohim. Pe lângă aceste două documente fundamentale, Moise ar mai fi consultat și altele, ajungând în cele din urmă să presupună, pe lângă cele două documente fundamentale, alte opt documente mai mici. Părerea lui Jean Astruc, în aparență inofensivă, a stat la baza tuturor cercetărilor ulterioare, privitoare la originea Pentateuhului. Pe urmele lui, Johann Gottfried Eichhom (t 1827) presupune acum și mai multe documente la compunerea Facerii. În cele din urmă susține că unele părți ale Pentateuhului au fost scrise de unii contemporani ai lui Moise. Redactarea definitivă a Pentateuhului o pune în timpul dintre Iosua și Samuel. Ipoteza aceasta se numește ipoteza documentelor.

Johann Severin Vater (1802) e de părere că Facerea constă din 39 fragmente. Tot astfel din fragmente, scrise în timp mozaic, ante-mozaic și post-mozaic, sunt scrise și celelalte părți ale Pentateuhului. Dintre cărțile Pentateuhului mai întâi a fost scris Deuteronomul (în timpul regelui David). Colecția tuturor fragmentelor s'a terminat și Pentateuhul, în forma de azi, s'a redactat în timpul exilului babilonic. Ipoteza aceasta se numește ipoteza fragmentelor.

Pe temeiul ipotezei lui Jean Astruc stă și ipoteza întregirii, al cărei autor și reprezentant principal este Heinrich Ewald (f 1857). După această ipoteză a existat o scriere fundamentală, care cu timpul s'a completat de către diferite persoane în diferite timpuri. Scrierea fundamentală, după părerea lui, L-a numit pe Dumnezeu Elohim și datează din timpul de după Iosua cu câteva secole. Completarea scrierii fundamentale s'a desăvârșit în timpul lui Saul sau al lui Samuel.

Cea mai nouă ipoteză este a lui Iulius Wellhausen, profesor la Göttingen (t 1918). Principalele lui lucrări sunt: *Geschichte Israels*, Berlin, 1878, a doua ediție cu titlul *Prolegomena zur G. L.*, 1895, *Die Komposition des Hexateuh* (1876-1877), *Skizzen und Vorarbeiten*, 1884, *Israelitische und jiidische*

Geschichte, ed. a II-a, 1895. Iulius Wellhausen adoptă în fond teoria documentelor, dar amestecă și elemente din celelalte teorii și din istoria și evoluția religiilor, cultivate în sens raționalist. Wellhausen determină mai îndeaproape natura și timpul documentelor din care ar fi compus Pentateuhul. După

părerea lui, mai întâi a apărut documentul iahvistic, care s'ar fi compus în regatul Iuda pe la anul 850 î. H. Acest document a cuprins al doilea raport asupra creației, istoria patriarhilor și istoria lui Moise. Pe Dumnezeu îl numește Iahve. Este istoric, original și obiectiv. Proveniența lui din Iuda o arată amintirea repetată a Hebronului și a tribului lui Iuda. Documentul elohistic a fost compus în nord, ceva mai târziu după cel iahvistic. E bogat în revelații și teofanii. Pe Dumnezeu îl numește Elohim. Proveniența lui din nord o arată amintirea frecventă a localităților și triburilor din nord: Efraim, Mânase, Dan, Betel, Sihem etc. Al treilea document principal este Deuteronomul, care a fost compus de preoțime în timpul regelui Iosia (secolul VII î. H.), cu scopul de a centraliza cultul divin. Plăsmuit de preoțime, a fost fals atribuit lui Moise, pentru a-i da mai mare autoritate. Al patrulea document principal este Codul Sacerdotal, compus în timpul exilului. El este opera mai multor autori și cuprinde dispoziții referitoare la cultul divin. Aceste patru documente principale au fost unite treptat și, pe urmă, au fost contopite într'un singur op, pe la anul 400 î. H. Așa s'a născut Pentateuhul de azi. Afară de cele patru documente principale, care în teorie se notează cu inițialele I (iahvistic), E (elohistic), D (Deuteronom) și P (Priester Codex), după Wellhausen sunt și alte documente mai mici, ca de exemplu: Cartea Legământului (Ieșire, capitolul 21 ș. u.), Legea Sfințeniei (Levitic, 17-26) și altele.

2) Starea de azi a criticii negative. Iată în concret cum concepe teoria aceasta originea Pentateuhului:

Pentateuhul este rezultatul unei evoluții religioase, atât în ce privește adevărurile religioase dogmatice, cât și în ce privește adevărurile religioase morale, și în ce privește forma sau felul de exteriorizare a sentimentelor religioase. Această evoluție se poate constata în întreg Pentateuhul. Ca istoric, se ocupă numai în treacăt de chestiuni religioase, căutând, mai cu seamă, cauzele naturale ale evenimentelor și fenomenelor. Documentul elohistic introduce în materia iahvisticului elemente transcendente. Dreptul evreilor asupra Canaanului e consfințit și de dese teofanii și petreceri familiare ale lui Dumnezeu cu strămoșii poporului, Avraam, Isaac și Iacob, cărora le face repetate revelații și promisiuni. Strămoșii poporului, după autorul doci mentului, sunt politeiști. Mai târziu, pentru fortificarea unității naționale, în fața primejdiilor din afară (sirieni, asirieni, babilonieni), s'a aflat potrivit un cheag național religios. Așa s'a ivit necesitatea de a centraliza cultul public, care ar putea populariza curentele de destrămare. Cu scopul acesta se plăsmuiește Deuteronomul, care dispune înlăturarea cultelor locale și îndreptarea privirilor tuturor spre templu. Unitatea cultului, apoi, aduce cu sine și unitatea lui Dumnezeu, monoteismul. Ideile de centralizare duc și la realizarea unei constituții unitare de

politica și de cult. Când s'au unit documentele I și E cu D a fost necesară o prelucrare a documentelor mai vechi în sensul celui nou. Așa s'a preluat materia cărților anterioare (Iosua, Judecători, Samuel), în conformitate cu concepția documentului D. Ca rezultat al unei evoluții lente, apare pe urma codicele sacerdotal, în timpul exilic sau cu puțin după întoarcerea din exil. Ideea despre Dumnezeu nu mai e antropomorfică, ca în I și E, ci spirituală, transcendentă. O armonizare a documentelor i-a silit pe redactori să falsifice istoria anterioară. Astfel, se pretinde existența cortului sfânt și înainte de documentul D, precum și existența pieoșimii, care se reduce la Moise. Pentru justificarea sărbătoririi sâmbetei, redactorul plăsmuiește capitolul 1 al Facerii. Pe la anul 460 î. H., codul sacerdotal este adus de Ezdra în Palestina și încadrat în I, E și D, acum contopite. Contopirea tuturor documentelor într'o singură lucrare s'a făcut pe la anul 400 î. H.

Baza ideologică a teoriei wellhauseniene, precum s'a amintit mai sus, este evoluționismul. Interpretarea evoluționistă se aplică, mai întâi, la originea monoteismului mozaic, respectiv biblic. Acest monoteism este ultima fază de evoluție religioasă la care a ajuns poporul evreu, în mod treptat. În timpul antemozaic, semințiile din care s'a născut poporul evreu au fost de credință animistă sau polidemonistă, însuflând toate lucrurile care-1 înconjoară pe om. S'a ivit apoi cultul strămoșilor, drept cult de formă inferioară și primitivă. Poporul evreu s'a format prin secolul XIII î. H. din triburi arabe-nomade, din care o parte trăia în peninsula sinaitică, iar & parte prin Egipt. La acest popor polidemonismul s'a transformat în politeism. Sub influența lui Moise, politeismul se transformă în monolatrie, căci el face ca poporul, din mulțimea zeilor, să aleagă unul: pe Iahve, zeul local al locuitorilor din muntele Sinai. Pe acest unic zeu îl învestește apoi cu puteri monarhice. Acest zeu-monarh a fost cinstit de popor ca ocrotitor special, care, în schimbul ocrotirii, cere sacrificii. Cu timpul, datorită activității celor dintâi profeți: Osea și Amos, noțiunii zeului ocrotitor i se adaugă și elemente etice. Iahve nu Se mulțumește numai cu sacrificii, ci cere și comportare morala, ascultare, supunere. Mai târziu, când a urmat epoca decăderii politice și apăsarea din partea străinilor, profeții lansează ideea păcatului drept cauza a relelor, înlăturarea acestei cauze se poate face numai prin purtare morală bună, care va duce la umilirea dușmanilor și la eliberarea poporului biblic de apăsare. Aceasta, pentru că Iahve e stăpân asupra tuturor (ideea zeului universal). Acestui Iahve, zeu al universului și ocrotitor special al poporului evreu, i se cuvine cult special, potrivit majestății și demnității sale, mai ales din partea poporului, special ocrotit. Așa s'a născut religia Legii, cu cultul și ceremonialul descris în Pentateuh. La această ultimă fază a evoluției a conlucrat foarte mult Profetul Iezechiel.

Cu aceasta concepție evoluționista, firește că nu se potrivesc cele cuprinse în Pentateuh, în speță: originea poporului evreu, istoria patriarhilor, legislația sinaitică, Decalogul, prescrierile ceremoniale despre cultul divin și elementele lui componente: preoți, jertfe, sărbători, elementul moral în noțiunea divinității biblice. Acestea sunt, după teorie, ficțiuni atribuite timpului cerut de Pentateuh.

Teoria wellhauseniană justifică aceasta concepție, din punct de vedere istoric, cu faptul că documentele, din care a fost contopit Pentateuhul, arată mersul evolutiv al concepțiilor religioase. După această teorie, o sumară comparare a documentelor fundamentale I, E și D dovedește că I și E redau o concepție religioasă primitivă, D una mai evoluată, iar P o concepție monoteistă deplin consolidată.

a) Când Deuteronomul s'a scris după pretinsul timp al Pentateuhului și înainte de codul sacerdotal, se vede din legile referitoare la preoți, leviți și la locul cultului divin. Astfel, după D, zeciuielile se dau cu scopul ca să se facă din ele ospețele străinilor, orfanilor și văduvelor. Ospățul îl face cel ce dă zeciuieli, iar locul ospățului îl arată Domnul (Dt 14, 22-29). După P, zeciuiala este a leviților (Nm 18, 20-32). În D, leviții n'au locuințe proprii (Dt 12,19; 14,27; 16,11 etc). După P, li sedau cetăți spre locuire (Nm 35,

1- 8). D nu face deosebire între leviți și preoți (Dt 10, 8), cum face P (Nm 3, 30), deci D nu cunoaște grade ierarhice. D pretinde unitatea cultului divin cu determinarea: „în locul pe care Domnul, Dumnezeuul

vostru, îl va alege" (Dt 12, 5). P vorbește acum despre cort cu îndrumări despre construire, împărțire și odoarele lui (Iș 25 ș. u.).

b) Codul sacerdotal are dispoziții culturale variate, amănunțite, cu ritual bogat, fapt care nu se găsește nici în documentul I și E, nici în D. Dovadă de ultimă și finală fază de evoluție. Această evoluție se poate constata din dispozițiile referitoare la locul cultului divin, la sacrificii, la preoțime și la sărbători.

Din documentele I și E se vede că, în vechime, nu se aduceau jertfe în locuri determinate, ci locul sacrificiului și-l alegea fiecare. Așa se practica și în timpul judecătorilor, al lui Saul, David și Solomon și mai târziu. Ce e drept, Solomon construiește templul, dar, pe lângă acesta, se aduceau sacrificii și în alte locuri. De exemplu, Ilie în muntele Cârmei. D luptă împotriva cultului pe înălțimi, și spune că Domnul va arăta locul unde să 1 se aducă închinăciune (Dt 12, 5). Nu vorbește însă nimic despre templu, nici despre cort. De altfel, cortul este amintit în istorie întâia și ultima oară la Iosua 18,1. David așază chivotul într'un cort construit în Sion. Din 2 Rg 7, 2 se vede că chivotul este așezat într'un cort simplu, nicidecum într'unul somptuos, presupus de P.

Cât privește sacrificiile, I și E cunosc un singur fel: arderea-de-tot (holocaustul), și acesta totdeauna este împreună cu ospețe. Sacrificiul se aduce fără ritual special. În P se prescriu acum fel de fel de sacrificii, cu ritualul riguros prescris, a cărui observare ține la validitatea sacrificiului, fapt necunoscut și nepracticat în istoria anterioară. Profetii vorbesc adesea împotriva sacrificiilor și susțin că Domnul cere altceva. Profetul Ieremia spune clar că Domnul nu cere jertfe de la popor: „Că nu despre ardere-de-tot și despre jertfe le-am vorbit și le-am poruncit Eu părinților voștri în ziua când i-am scos din țara Egiptului..." (Ier 7, 22).

c) Dispozițiile referitoare la preoți, la funcțiile și drepturile lor, datează din vreme târzie. I și E nu cunosc ierarhie. Nici istoria anterioară lui Iezechiel nu cunoaște această ierarhie. Persoane care, tară îndoială, n'au fost preoți, sacrifică. Astfel Ghedeon, Samuel, Saul, David, Solomon, Ilie, Elisei etc, sacrifică. Înainte de P nici n'a fost deosebire între cler și laici. Tribul lui Levi n'a fost chemat la preoție. Dacă mai târziu preoții au fost numiți leviți, aceasta se explică prin faptul că, un timp oarecare, Moise și familia lui și-au asumat funcții sacerdotale, iar Moise a fost din neamul lui Levi. Numele propriu Levi a devenit apoi nume comun. Cel dintâi care face deosebire între preoți și laici este Profetul Iezechiel (46, 9-31). În timpul lui, preoțimea își deducea originea de la Sadoc, care n'a fost din neamul lui Levi. Deoarece această seminție a fost inexistentă, nici preoțimea n'a putut fi din neamul lui Levi (Fc 41,7).

Evreii, în vechime, aveau trei sărbători: Pastile, Cincizecimea și Corturile. Acestea au avut caracter agricol: Pastile, sărbătoarea primelor roade (pârğa); Cincizecimea, a secerișului; Corturile, a recoltării tuturor roadelor. D face, evident, legătură între sărbători și evenimente istorice, de exemplu, între Paști și ieșirea din Egipt. Deci sărbătorile încep a îmbrăca caracter național-comemorativ. P cunoaște sărbători fixe și sărbători anuale cu ceremonial religios foarte bogat. Caracterul agricol primitiv dispare. Rămâne numai caracterul național-religios.

d) Fundamentul pe care se întemeiază deosebirea documentelor I și E este numirea diferită a lui Dumnezeu. Încă Jean Astruc, din faptul acesta trage concluzia documentelor diferite, pentru că unul și

aceiași autor nu îl poate numi pe Dumnezeu o dată cu un nume, altă dată cu altul. Această constatare stă la baza tuturor ipotezelor moderne despre originea Pentateuhului.

e) Pluralitatea documentelor, respectiv a autorilor, o arată apoi defectele de continuitate în istorisiri, repetările și contradicțiile dintre diferitele locuri ale Pentateuhului. Astfel, de exemplu, Facerea 38 - pățania lui Iuda cu nora sa Tamara - e într-un totu străină de context, neavând legătură nici cu cele premergătoare: Iosif în familia lui Iacob, nici cu cele următoare: Iosif în casa lui Putifar. Repetări și contradicții, respectiv repetări în contradictoriu sunt de exemplu dublul raport al creației (Fc 1, 20-29 și 2, 18 ș. u.), al potopului (6, 19-22 și 7, 2-3). Apoi după Facere 25, 34, numele soțiilor lui Esau sunt: Iudita, Vașemat, Mahalat, după Facere 32,2: Ada, Oholibama și Bașemat

f) Adversarii autenticității mozaice a Pentateuhului se mai referă la unele dificultăți de ordin istoric, geografic și arheologic, care arată că s'a scris târziu, după timpul lui Moise, deci nu poate fi opera lui Moise. Prezentăm în continuare unele din aceste dificultăți.

Dificultăți de ordin istoric:

în Facere se spune: „Și Avram a străbătut țara de-a lungul ei până la locul numit Sihem, până la stejarul Mamvri. Pe-atunci trăiau în țara aceea Canaaneenii” (Ƴc 12,6). Deci în timpul scrierii Pentateuhului nu mai locuiește aici nici un canaanean, ceea ce pentru timpul lui Moise este anacronic. Apoi „Iată-i și pe regii care au domnit în Edom înainte ca vreun rege să domnească în Israel” (Fc 36, 31), care presupune că în timpul scrierii cărții, evreii trăiesc în regim monarhic, având stăpânitori regi.

Anumite dificultăți geografice, de asemenea, presupun timp postmozaic. Astfel, orientările geografice pretind că autorul Pentateuhului trăiește în Palestina, căci expresia „spre mare”, pentru indicarea regiunilor vestice, sau expresia „dincolo de Iordan”, pentru indicarea regiunilor estice, arată că acest lucru poate să-l facă numai acela care de fapt locuiește în Palestina.

Altă serie de dificultăți se scot din domeniul arheologiei. Moise, de exemplu, n'a fost necesar să determine mai de aproape o măsură bine-cunoscută poporului, cum face cu gomerul, despre care precizează că este a zecea parte a unei efa. Expresia „când erau fiii lui Israel în pustie” presupune timp trecut, nu timp mozaic.

În sfârșit, se mai aduc împotriva autenticității mozaice a Pentateuhului și alte obiecții generale. Unii susțin că nu există nici o urmă istorică din timpul judecătorilor sau din timpul regilor care să arate că prescrierile mozaice ar fi fost cunoscute sau aplicate. Din contră, sunt cazuri când se petrec lucruri contrarii acestor dispoziții. De exemplu Tamara, fiica lui David, cere fratelui său Amnon să o ia de soție (2 Rg 13,13), lucru sever interzis de Legea mozaică. Acestea sunt temeiurile ideologice și principalele argumente pe care se întemeiază teoriile contrare autenticității mozaice a Pentateuhului.

h. Critica negativă a Pentateuhului (combatere)

Argumentele criticii negative sunt insuficiente pentru dovedirea tezei pe care o susțin.

a) Însăși temelia ideologică a ipotezei wellhauseniene este științific nedovedită. ;eza afirmă că monoteismul din Pentateuh este rezultatul unei evoluții în ceptia religioasă a poporului evreu. Monoteismul din Pentateuh încă nu este ază, ultima fază de evoluție a concepției religioase. Din momentul în care porul evreu apare pe scena istoriei, inclusiv strămoșii lui: Avraam, Isaac și b, credința lui este monoteistă. Afirmarea contrariului este ignorarea totală a ror datelor istorice și biblice. În dezvoltarea religioasă a acestui popor trebuie făcută deosebire între religia legală, care era dominantă în popor, și curentele rale și inferioare care, ca la fiecare popor, până chiar și în timpurile noastre pot explica fie prin contactul cu alte popoare și religii, fie prin veleități

personale și subiective. Dacă vrem să vorbim de o evoluție religioasă la poporul

evreu și la patriarhii lui, putem s-o facem. Această evoluție însă

religia însăși și temelia ei, care a fost monoteismul, ci cultul sau form i exterioară de manifestare a credinței într'un singur Dumnezeu. Tezele teoriile r modeme, în mod necesar, duc la concluzia că întreg Pentateuhul este o ficțiune, c înșelăciune grosolană, unică în istorie, care a sedus un neam întreg, ba prin creștinism, neamuri întregi, mai multe milenii, căci creștinismul este fundamentat pe Vechiul Testament, iar acesta pe Pentateuh. În concluzie: transformarea spirituală a omenirii prin creștinism și efectele acestei transformări, întreaga gândire și" civilizație creștină se întemeiază pe înșelăciune! Aici duce în mod logic admiterea temeliei ideologice a ipotezei critice modeme despre originea Pentateuhului. O consecință inadmisibilă. Nu ne stă în putință să combatem cu argumente istorice externe această teorie, de vreme ce singurul document istoric care ne stă la îndemână: Pentateuhul, este surghiunit în domeniul ficțiunilor, deci este fără autoritate istorică. Înlăturând acest document, se poate afirma orice despre originea popomlui evreu, despre strămoșii lui, credința lor și toată istoria lor.

b) Compararea pretinselor documente I, E, D și P nu sunt concludente pentru dovedirea evoluției religioase.

a) Nu se poate dovedi istoric că Deuteronomul s'a plăsmuit în timpul regelui Iosia. Cartea Regilor ne istorisește (4 Rg 22, 8 ș. u.) că în timpul acestui rege, arhiereul Hilchia, cu ocazia unei restaurări a templului, a găsit Cartea legii: „Iar grămăticul Șafan i-a mai spus regelui, zicând: «Preotul Hilchia mi-a dat o carte-. Și a citit-o Șafan în fața regelui" (4 Rg 22, 10), iar apoi însuși regele „și'n auzul lor" (al popomlui și al conducătorilor) „a citit toate cuvintele din Cartea legii, cea care fusese găsită în templul Domnului" (A Rg 23, 2). Regele însuși și popoml s'au cutremurat la auzul celor cuprinse în carte. Iosia, cu ajutorul lui Hilchia, pe baza celor citite în carte, inaugurează o reformă religioasă. Critica negativă pretinde că această carte găsită a fost a cincea carte a Pentateuhului de azi: Deuteronomul. În realitate însă, această carte atunci a fost compusă. Temeiul pe care pretinde că se întemeiază aceasta este șubred. Înainte de toate, nu se află discordanță în Deuteronom și pretinsul P, care să dovedească că P s'a scris târziu, după D. Căci dacă după D (Dt 14, 22, 29) zeciuiala o dă cel ce face jertfa și din carnea jertfei face ospăț public, nu e o contradicție, deoarece nici în Deuteronom, nici în Levitic și Numere nu se dă o legislație completă, ci cea dintâi se explică și se completează cu cea de a doua.

Cartea necanonică Tobit ne informează că la evrei s'au practicat trei feluri de zeciuieli: „Dar eu, numai eu, mă duceam deseori la Ierusalim, de sărbători, așa cum este scris pentru întregul Israel pentru

'ntotdeauna. Alergam la Ierusalim cupărgă din roade, cu întâii-născuți, cu zeciuiala din turmă și cu întâia tunsoare a oilor, și le dădeam preoților, fiii lui

Aaron, pentru jertfelnic; iar zeciuiala din grâu, din vin și din untdelemn, din rodii și din celelalte roade ale pământului le-o dădeam fiilor lui Levi care slujeau în Ierusalim; a doua zeciuiala o prefăceam în bani, șase ani la rând, și mă duceam în fiecare an s'o cheltuiesc la Ierusalim..." (Tob 1, 6-7). Dacă Deuteronomul spune (13,18) că leviții n'au parte și posesiune și că ei petrec ca străini, iar după Numere (55, 1-8) li se dau orașe spre locuință, nu e contradicție sau urmă de evoluție, ci se înțelege astfel: leviții n'au porțiuni determinate de așezare, cum au celelalte neamuri, ci ei sunt risipiți pe întreg teritoriul Canaanului. Sunt străini în sensul că locuiesc în „moștenire străină”, adică pe lotul altor seminții. Falsă este afirmația că Deuteronomul nu face deosebire între preoți și leviți, deci nu cunoaște gradele ierarhice cum se cunosc în Numere (3, 30 ș. u.), deoarece Deuteronomul arată lămurit ce li se cuvenea preoților de la popor (Dt 18, 3) și ce li se cuvenea leviților (Dt 17, 8). Dispozițiile despre locul cultului divin se întregesc reciproc. În timpul petrecerii în deșert, evreii aveau să sacrifice în fața cortului, iar după intrarea în Canaan, în locul pe care îl va arăta Domnul. Această „arătare” s'a făcut numai atunci când s'a construit templul lui Solomon, ca locaș stabil și durabil de cult divin. Până la această vreme locul cultului a variat, variind și locul unde a fost așezat cortul. Unitatea cultului totuși s'a observat, căci numai înaintea Domnului s'a putut sacrifica, acolo unde semnul prezenței Sale (cortul cu chivotul) a fost așezat. Deci Deuteronomul (12, 5) și Ieșirea (2, 5) se completează reciproc. Este întru totul falsă ipoteza că înainte de timpul pretinsei plăsmuirii a Deuteronomului, unitatea cultului a fost necunoscută și că această unitate nu s'ar fi practicat, căci nu numai Deuteronomul urgencează centralizarea cultului și dărâmarea „înălțimilor” (locul unde, după legislația sinaitică, se jertfea ilegal). Înainte cu 100 ani face același lucru regele Hiskia (4 Regi 18, 4), ba chiar și mai înainte, în timpul lui Asa (917-871 î. H, 2 Par 14, 2). După construirea templului, Sionul devine centrul cultului, „ca muntele cel sfânt al Domnului”, cum arată clar Psalmii (14, 1; 9, 12; 30, 3 etc), Profetul Isaia (8,18; 18, 7; 31, 9), Profetul Miheia (1, 5). Profetul Amos ne spune că și în Israel se știa că Sionul este locul unde Se arată Domnul (Amos 1,2). Istoria este deci mărturie că nu D plăsmuiește ideea centralizării cultului divin. De altfel, sunt și alte dovezi istorice care arată că dispozițiile Deuteronomului au fost cunoscute și aplicate și înainte de timpul lui Iosia. Regele Amasia (797-769 î. H.) oprește uciderea fiilor ucigașilor pe baza Legii scrise de Moise. Or, această oprire se cuprinde în Deuteronom (Dt 24,16; 3 Regi 14, 6). Pentru timpul lui Iosia ar fi anacronice dispozițiile referitoare la stârpirea canaaniților (Dt 7,16) și amaleciților (Dt 25,17-19). Oare, dacă Deuteronomul s'ar fi plăsmuit în timpul lui Iosia, s'ar fi determinat numai vag locul cultului divin, atunci când se restaurase templul? Oare dispozițiile despre viitorii regi (Dt 17) mai au rost, când până atunci activaseră o serie întreagă de regi? Pe baza acestor constatări istorice se poate afirma că scrierea aflată în timpul lui Iosia n'a fost plăsm lită atunci, ci a fost Deuteronomul lui Moise sau chiar Pentateuhul întreg.

P)Nici noutatea pretinsului Cod sacerdotal nu se poate admite pe baza argumentelor criticii negative, căci:

1. în documentul și E, care tratează istoria anterioară timpului lui Moise, n'avem să ne așteptăm la aplicarea legilor sinaitice, căci prevederile referitoare la locul cultului divin au fost cunoscute și aplicate

și anterior pretinsului timp al lui D și P, după cum s'a văzut mai sus. Dacă totuși aflăm și cazuri când se aduc jertfe și în alte locuri (Saul, Ilie), se poate explica prin faptul că aceste locuri au fost special consacrate prin vreo apariție divină sau prin vreo învoire specială a lui Dumnezeu, Care, ca suprem Legislator în această materie, putea să facă așa. E drept că se amintește cortul sfânt numai la Iosua (18,1), dar e știut că acolo unde era chivotul, era și cortul. În istoria următoare nici nu se mai face amintire de cort, ci numai de chivot.

2. În timpul pretinsului document și E nici nu ne putem aștepta

la felurile sacrificii cu ritual variat și sever. Nu este descris cum s'a practicat aducerea jertfelor și ceremonialul lor, în timpul de după legislația sinaitică. Această împrejurare însă nu poate fi exploatată în sensul că nu au fost prescrise sacrificii și că nu se aduceau sacrificii în forma poruncită în Pentateuh, căci neamintirea nu e totuna cu inexistența. Argumentul tăcemișii se poate aplica aici.

Dacă profeții vorbesc adesea împotriva sacrificiilor, și cuvintele lui Ieremia (7-22) trebuie înțelese astfel: Dumnezeu nu primește, nu aprobă și n'a cerut sacrificii în forma în care se practicau, ca acte de cult pur exterioare, lipsite de orice sentimente interne de căință; profeții îi mustră pe contemporani pentru lipsa lor de evlavie. Aceasta nu este totuna cu respingerea lor, în fond. Dezaprobarea se referă numai la elementul formal, la lipsa de pietate.

3. Nu este adevărat că înainte de Iezechiel nu ar fi existat deosebire între cler și laici, deci că ierarhia este de origine târzie, fiindcă și persoane laice îndeplinesc funcții sacerdotale. Căci „a sacrifica” se înțelege o dată în sensul de a aduce jertfa, adică a aduce materialul de jertfă sau victima, iar altă dată în sensul că se face cu materia jertfei ceea ce cere Legea. Cel dintâi lucru îl face persoana care aduce material de jertfă, cel de al doilea, preotul.

„Grăiește tu către fiii lui Israel și spune-Eiacă cineva dintre voi

va aduce daruri Domnului, și dacă ele sunt dintre animale, darul să-l aducă din cireada sau din turma voastră... iar fiii lui Aaron, preoții, vor aduce sângele; cu sângele vor stropi, de jur-împrejur,

jertfelnicul ce se află la intrarea cortului mărturi&#o/po/?ora/"(Rg 11,15), „regele Solomon și întregul Israel”(3 Rg 8, 5). Apoi din poruncă divină au putut aduce jertfe și persoane străine de preoție, mai ales bărbați profeți (Ilie, Elisei) sau alți aleși de Dumnezeu (Ghedeon). Din istorie se vede că preoțimea era ereditară în tribul lui Levi și familia lui Aaron. După moartea lui Aaron îi urmează în demnitatea arhierască fiul lui, Eleazar. După moartea lui Eleazar, urmează fiul acestuia, Fineas, nepotul lui Aaron. Pe la sfârșitul timpului judecătorilor, arhieria o deține Eli, un descendent al lui Aaron prin fiul lui mai mic, Itamar. Solomon transferă demnitatea arhierască la descendenții lui Eleazar, prin așezarea lui Sadoc și a descendenților lui în această demnitate. Că Sadoc este din spița lui Eleazar se vede din 1 Par 24, 3' Din textul de la Facere 49, 7 se deduce fals dispariția tribului lui Levi. Nu este deloc întemeiată afirmația criticii negative că Iezechiel ar fi introdus deosebirea între preoți și laici, căci de la Iezechiel 44, 6 se vede că profetul mustră poporul pentru admiterea străinilor la slujbele sacerdotale. Acest procedeu est stricarea legământului Deci a existat un legământ de mai înainte, care n'a putut fi altul decât cel mozaic. Profetul cere să fie observat acest legământ

aceea, așa grăiește Domnul Dumnezeu: Nici un fiu de neam străin, netăiat împrejur la inimă și netăiat împrejur la trup nu va intra în locașul Meu cel sfânt, nimeni din toți fiii de neam străin ce se află în mijlocul casei lui Israel. Dar și leviții care s'au îndepărtat de Mine atunci când [fiii lui] Israel rătăceau după scornirile minții lor, și ei își vor purta nedreptatea loi (Iz 44, 9-10).

c) Unicul temei pentru a arăta evoluția, în materie de sărbători, este neamintirea ținării sărbătorilor cu ceremonial prescris, în cursul istoriei. Precum s'a mai spus însă mai sus, neamintirea nu e totuna cu inexistența. De altfel ținerea Paștelui este amintită îndată după intrarea în Canaan (Ios 5, 10). Sunt amintite și Cincizecimile în timpul lui Solomon. De la Evrei 9 se vede că sărbătoarea ispășirii a fost ținută din timpuri străvechi. Haina în care este îmbrăcată, în critica negativă, chestiunea sărbătorilor este artificială și lipsită de orice temei serios istoric. Cele trei caractere ale sărbătorilor: agricol, național-comemorativ și religios, sunt întâmplătoare.

d) Nici pe baza numirilor deosebite ale lui Dumnezeu nu se poate face constatarea că la baza Pentateuhului stau documente deosebite: iahvistul, care-L numește pe Dumnezeu Iahve, și elohistul, care-L numește pe Dumnezeu Elohim. Înainte de toate, nu acestea sunt singurele nume cu care se numește Dumnezeu. Afară de Iahve și Elohim, Dumnezeu Se mai numește și Haelohim, El, Hael, El Elion, El Roi, El Șadai, El Olam și Adonai. Aceste numiri, ce e drept, sunt sporadice. Mai întrebuițate sunt cele două dintâi. Ca să se poată presupune, temeinic, deosebirile de documente pe baza denumirilor deosebite, ar trebui: 1. Să se poată separa riguros părțile iahviste de cele elohiste; 2. să se constate cu certitudine că acolo unde azi aflăm numele Iahve, respectiv Elohim, așa s'a aflat și în autograful original; 3. ca tot ce e de origine iahvistă, respectiv elohistă, să fie independent și un tot aparte față de ceea ce este de altă origine. Dacă aceste trei condiții s'ar verifica, am putea vedea în Pentateuh contopirea a două documente fundamentale. Însă aceste condiții nu se verifică, deoarece:

1. Separarea strictă și consecventă a părților iahvistă și elohistă nu se poate face, prin părți înțelegându-se narațiuni complete și independente (pericope). Înșiși autorii și susținătorii teoriilor noi nu se înțeleg în determinarea pericopelor. În general, în Facere și Ieșire, după cuprins, sunt 34 de pericope. Dintre acestea numai cinci sunt pur iahviste și șase pur elohiste. Opt pericope întrebuițează amestecat Iahve și Elohim. Altele combină pe Iahve, respectiv Elohim cu alte numiri. Astfel, ori se face abatere de la principiu, ori se fărâmițează pericopele în unități mai mici, independente. Aceasta, dacă vrem să fim consecvenți principiului stabilit, ar duce la lucruri absurde și ridicole. Ar trebui, adică, separate în documente independente nu numai narațiuni cu unitate literară completă, ci chiar aceluași verset ar trebui să i se atribuie două documente. Așa e cazul cu versetul 16 din capitolul 7 al Facerii: „Și cele ce-au intrat-o parte bărbătească și-o parte femeiască din tot trupul- au intrat precum îi poruncise Dumnezeu (Elohim) lui Noe. Și Domnul Dumnezeu (Iahve) i-a închis corabiile din afară”. Principiul separării documentelor, pe baza numirilor deosebite ale lui Dumnezeu, nu se poate aplica consecvent, fapt care lipsește acest principiu de valoare reală.

2. Nu se poate constata cu certitudine nici unde a fost numit Dumnezeu Iahve, nici unde a fost numit Elohim, în original. Și aceasta ar interesa în măsura cea mai mare. Ca și până la facerea primei traduceri (Septuaginta în secolul III î. H.), s'a putut face schimbare de nume în textul ebraic, se deduce cu

certitudine de acolo că de la facerea acestei traduceri și până azi, în originalul ebraic s'a schimbat într'o mulțime de locuri, numele Iahve cu Elohim și invers. Traducătorii alexandrini au ținut seamă de cele două numiri și pe Elohim îl traduc totdeauna cu Dumnezeu (©soț), iar Iahve cu Domnul (Kupioț). Comparând însă textul Septuagintei cu textul ebraic de azi, vedem că, de exemplu, traducătorii, în 20 locuri au citit Elohim, acolo unde azi se află în textul ebraic Iahve. Constatând aceasta, ne punem întrebarea: are principiul amintit al criticii negative bază suficientă pentru concluziile ce le facem? 3- în fine, nu se verifică nici a treia condiție pentru a putea trage concluzii reale pe bază de numiri deosebite, întrucât narațiunile atribuite unuia sau altuia dintre documente sunt incomplete și fără rost, în afara celor cuprinse în celelalte documente.

Deosebirea de numiri are altă explicație. Chiar în timpurile vechi, unii scriitori bisericești au sesizat aceste numiri diverse și au încercat să le explice. Tertulian

Pentateuhul lui Moise

(Adv. Herm, 8), de exemplu, crede că Elohim exprimă însăși natura divină, iar Iahve o însușire divină: puterea. Fericitul Augustin (De Gen. ad litt 11) e de părere că Elohim îl exprimă pe Atotputernicul și Atotfacătorul Dumnezeu, iar Iahve-Elohim (sau Iahve) exprimă Divinitatea, întrucât este Stăpânul, Căruia omul trebuie să I se supună. Interpreții și comentarii mai noi sunt de părere că cele două numiri ale lui Dumnezeu nu sunt sinonime, ci-L arată pe Dumnezeu sub raporturi diverse. Aceasta pentru că, în general, se observă că atunci când este vorba de Dumnezeu ca Creatorul și Stăpânul universului, este numit Elohim, iar când e vorba de Dumnezeu în raport cu omul, este numit Iahve. Dumnezeu în raport cu omul este Ființă absolută, eternă, neschimbată, deci credincioasă în promisiunile Sale făcute lui Israel, alesul Său. Această ființă internă și-o descoperă Dumnezeu lui Moise în rugul aprins în muntele Horeb, când spune: „Eu sunt Cel ce este” (Iș 3, 14), adică sunt însuși „Sfântul”, Ființa pură a ființelor, Ființa eternă. De aici și tetragramul nOEP (Iahve) de la verbul rPFI (haia) sau TIVJTI (havd): a fi (6 rov). Elohim poate fi și nume al zeilor falși. Deci Elohim este identic cu „zeitate” în general, iar Iahve este numele special al lui Dumnezeu, ca ocrotitorul poporului Israel.

e) Nici defectele de continuitate și istorisirile repetate nu pretind pluralitate de autori, căci și acestea își au explicația lor. S'a mai spus că autenticitatea mozaică nu cere în mod necesar și păstrarea în aceeași ordine a părților în care au fost în original. Se poate admite că unele părți au fost dislocate din locul unde au fost în original. Așa poate fi și cazul cu capitolul 38 al Facerii. Ori poate autorul de la început a așezat aici acest capitol pe bază de sincronism, căci, paralel cu cele petrecute cu Iosif în Egipt, se petrec cele istorisite în familia lui Iacob în Canaan, cum reieșe din capitolul 38. În ce privește narațiunile repetate, acestea numai atunci pot servi ca temelie pentru presupunerea autorilor diferiți, când repetările se fac în coii contradictorii. Acesta nu e însă cazul cu istorisirile amintite, dar nici cu altele, ne; mintite aici. În capitolul 2 al Facerii nu se istorisesc aceleași lucruri care se istorisesc și în capitolul 1, adică nu se istorisește crearea în sine, ci începutul vieții oamenilor în Paradis și cultivarea Paradisului. Capitolul 2 presupune deci cele istorisite în capitolul 1 și le expune sumar, atât cât e necesar pentru subiectul narațiunii în expunerea sumară, făcută cu un anumit scop, altul decât cel original, se poate renunța la ordinea cronologică, care, în expunere sumară, nu e necesară. Nici între capitolele 6 și 7 ale Facerii nu este contradicție, pentru că, deși se repetă aceeași istorie, ea nu se repetă în contradictoriu. În

cazul întâi (Fc 6, 19-20), Dumnezeu îi ordonă lui Noe să introducă în corabie din toate animalele câte o pereche, iar în cel de-al doilea (Fc 7, 2) se specifică numărul perechilor: din cele curate câte 7 perechi, iar din cele necurate câte o pereche. Nici în cazul numelor celor trei soții ale lui Esau nu trebuie să se presupună contradicție. Este adevărat că numele diferă, dar deosebirea se poate explica sau prin coruperea textului (ceea ce în caz de numere și de nume e știut că se întâmplă frecvent), sau prin

aceea că în vechime, aceeași persoană avea adesea două nume. Unul sau altul dintre acestea pot fi și aici. De altfel, după critica negativă, amândouă istorisirile sunt din același izvor: elohist. Alte contradicții aparente, ca de exemplu: socrul lui Moise o dată se numește Raguel, altă dată Ietro, sau contradicțiile dintre diferitele legiuri se pot explica pe cale exegetică (o lege, anterior dată, se poate explica, modifica sau abroga prin alta ulterioară). „Contradicțiile”, în multe cazuri, se pot explica și prin alterarea textului.

f) Nici dificultățile istorice, geografice și arheologice nu sunt reale și serioase.

Astfel, din Facere 12, 6 nu urmează în mod necesar că în timpul scrierii

Pentateuhului, „canaaneenii” nu mai locuiau în Palestina, deoarece trecutul verbului „a locui”, nu e necesar a fi luat ca perfect istoric, ci ca perfect sincron, care arată că, în timpul venirii lui Avraam în Canaan, „aici locuiau canaaneenii”. Nici în capitolul 38,31 nu se presupune, în mod necesar, că în timpul compunerii Pentateuhului, în Israel nu sunt regi. Moise spune aici că dacă edomiții, urmașii lui Esau, fratele lui Iacob, au regi, cu atât mai mult vor avea evreii, deoarece Dumnezeu făgăduise că din coapsele lui Iacob se vor naște regi.

Dificultățile geografice sesizate se pot explica prin faptul că aceste orientări se fac, în general, după un centru de orientare (în timpurile noastre, după capitala unei țări). Aceste orientări apoi intră în lexiconul limbii, ca termeni tehnici. Limba lui Moise, în fond, e limba vorbită de Avraam în Canaan, cu lexiconul ei de termen de orientare.

Nici dificultățile arheologice nu sunt grave și inexplicabile. Gomerul nu e numai măsura, ci și cupa pe care orientalii o poartă cu ei când călătoresc în pustiu. Această cupă o determină Moise mai de aproape, arătând că e a zecea parte a unei efa. Expresia: „când erau fiii lui Israel în pustie” mi exprimă ceea ce vrea critica negativă, căci după ce Moise, în cele premergătoare, promulgă legi pentru timpul când vor fi așezați în pământul făgăduinței, aici amintește un caz prin care arată că sancțiunea Legii pentru violarea sâmbetei a fost aplicată și când erau Jiii lui Israel în pustie” (Nm 15, 32). În general se presupune, greșit, de către critica negativă, că Moise ar vorbi numai de timpurile din vremea lui și ar dispune numai pentru aceste timpuri. El prevede și timpuri viitoare și dispune bazele legale pe care să se organizeze sau se pot organiza în viitor și felul cum să se încadreze în noua organizare. În felul acesta nu sunt anacronice dispozițiile despre viitorii regi (Dt 17, 31-20), despre purtarea războaielor (Dt 20), deși actualmente nu se pot aplica. Dacă Canaanul este numit de Moise „pământul moștenirii sale (a lui Israel)\Dt 2,12), nu înțelege o stăpânire „de facto”, ci o stăpânire „de jure” (de drept divin și istoric). Ținând seama de aceste precizări, se pot explica și alte dificultăți de natură arheologică sau de altă natură.

g) Dificultățile produse de critica negativă, împotriva originii mozaice a Pentateuhului, în general, se pot explica în armonie cu autenticitatea însăși. S'a

spus mai sus că din tăcerea istoriei nu se poate desprinde un argument împotriva inexistenței; i. Nici dintr'un păcat, fărădelege sau nesocotire a Legii nu se poate conclua a inexistența Legii. Așa e cazul Tamarei, care aflând gândul fratelui său Amnca (în disperarea sa), cere acestuia să o ia de soție. Câte cazuri afară de Lege sau contra Legii nu s'au petrecut și pe care Sfânta Scriptură, ca o istorie fidelă, le înregistrează, fără ca prin această înregistrare să le și aprobe! Din emoționarea adâncă cu care primește Iosia și poporul întreg cele cuprinse în cartea „Legământul” (2 Par 34, 19) nu urmează inexistența sau necunoașterea Legii, și emoția se produce pentru trezirea la realitate: prăpastia mare între comportarea lui Israel și între Legea Domnului.

h) În fața cercetărilor și postulatelor criticii negative, autorii ortodocși și romano-catolici stau pe poziția tradițională. Ei susțin autenticitatea (originea) mozaică a Pentateuhului în general. Admit însă că, în cursul veacurilor, în textul lui original s'au introdus unele modificări. În parte, admit și unele rezultate ale cercetărilor mai noi. Susțin însă, de comun acord, că schimbările introduse ulterior n'au influențat integritatea dogmatică a Pentateuhului, care a rămas aceeași care a fost în original. De fapt, precum s'a văzut mai sus, obiecțiile produse împotriva autenticității nu sunt de natură să poată răsturna teza tradițională și credința Bisericii. Autoritatea divină întemeiată pe inspirație și autoritatea umană întemeiată pe autenticitatea Pentateuhului, rămân întregi și sohd întemeiate în fața încercărilor de a le răsturna.

Împotriva teoriei lui Wellhausen s'au ridicat mulți și dintre autorii protestanți